

Kuzey Afrika'nın Değişen Enerji Jeopolitiği: Türkiye Açısından Yeni Dinamikler ve Riskler - Nebahat Tanrıverdi Yaşar

Son yıllarda Kuzey Afrika'nın [jeopolitik manzarası önemli bir dönüşüm geçirerek](#) bölgeyi çok sayıda küresel ve bölgesel aktörün ilgi odağı haline getirdi. Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi nedeniyle Avrupa'nın enerji talebinde yaşanan artış, Kuzey Afrika'nın jeopolitik manzarasında devrim yarattı. Tarihsel olarak Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'nın kesiştiği noktada yer alan ancak ikincil önemde bir çevre bölgesi olarak kabul edilen Kuzey Afrika'nın enerji jeopolitiğindeki dönüşüm bölgenin daha geniş siyasi ve ekonomik manzarasıyla birlikte küresel sistemdeki ekonomik ve stratejik konumunu da büyük oranda dönüştürme potansiyelini gündeme getiriyor.

Rus gazına olan bağımlılığını azaltabilmek adına Avrupa'nın alternatif enerji kaynağı ve tedarikçi arayışı, odağını Kuzey Afrika'ya çevirmesine neden oldu. Bir yandan Afrika kıtasındaki doğalgazın Avrupa'ya taşınması için mevcut boru hatlarının genişletilmesi ve yeni sahaların kullanıma açılması, diğer yandan ise yenilenebilir enerji yatırımlarını hızlandırmak için önemli girişimler ve yatırımlar mevcut. Küresel enerji piyasalarındaki değişikliklerin yarattığı fırsatlardan yararlanmak isteyen Cezayir ve Fas gibi bölge ülkeleri de Rus gazını ikame etmelerine olanak tanıyacak enerji altyapılarını dönüştürecek projelere öncelik vermeye çalışıyor ve Avrupa ilişkilerini bu yeni dinamikle canlandırıyorlar. Fas, [Nijerya gazını Avrupa'ya taşımak için](#) girişimlerine hız verirken, [Cezayir](#) ve [Libya](#)'da yeni petrol ve doğalgaz sahalarını açmaya çalışıyor ve mevcut boru hatlarını genişletmek istiyorlar.

Girişimler sadece hidrokarbon kaynaklarına yönelik yatırımlar ile sınırlı değil. Bölge ülkelerindeki [yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yatırımlarda](#) önemli bir yükseliş trendi bulunuyor. 2022'de Fas AB ile Yeşil Ortaklık Anlaşmasını imzaladı. Yeşil enerji girişimi Xlinks, Fas'ı İngiltere'ye bağlayacak [Atlantik denizaltı kablosunu](#) 22 milyar dolar maliyetle döşemeyi planlıyor. [Tunus](#) ve [Cezayir](#)'de de güneş santrallerinin Avrupa'ya bağlanmasına yönelik benzer planlar var. İtalyan enerji şirketi Eni ve devlete ait Cezayir şirketi Sonatrach, Cezayir'in Avrupa'ya enerji ihracatı kapasitesini artırmayı ve Cezayir'in yenilenebilir enerji genişletme kapasitesini araştırmayı amaçlayan [yeni bir uzun vadeli ortak girişim](#) kurdu. Bu girişim, yeşil enerji dönüşümü ile son dönemlerde hızlandırdığı uzun vadeli üretim desteği, gaz tedariki, ortak boru hatları, hidrokarbon işleme tesisleri ve petrol rafinerileri satın almasıyla entegre bir şekilde planlanıp uygulanıyor. Alman VNG de Cezayir Ulusal Enerji Şirketi Sonatrach ile yapılan [orta vadeli anlaşma](#) kapsamında Cezayir'den gaz ithalatına başlayacak. Buna ek olarak Cezayir ve Almanya, hidrojen akışının sağlanması için ortak [bir görev gücü kurmak](#) istiyor. Cezayir ise [2040 yılına kadar AB'nin hidrojen talebinin yüzde 10'unu](#) karşılamayı umuyor. Bu girişimler Kuzey Afrika'nın enerji sektöründe artan stratejik önemini yansıtıyor.

Bölgenin enerji jeopolitiğindeki bu dönüşümün, küresel seviyede bölgenin jeopolitik manzarasını iki yoldan önemli ölçüde etkilemesi bekleniyor. Birincisi, ekonomik olarak Kuzey Afrika ülkelerinin daha fazla Avrupa ekonomisi ile entegre

olmasıdır. Özellikle COVID-19 pandemisi sonrasında tedarik zincirinin bölgeselleşmesi yönündeki eğilim, Afrika kıtasında [yüksek teknolojlili ürünlere yönelik yatırımların attırılması tartışmalarını](#) da başlattı. Buna ek olarak Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AfCFTA) kademeli olarak devreye girmesiyle birlikte Afrika pazarında avantajlı kalabilmek, doğrudan yatırımların arttırılmasını gerektiriyor. İkincisi de, Afrika'nın küresel ekonomiye ve tedarik zincirlerine entegrasyonu ilerledikçe de hem Çin hem de Avrupa için Trans-Akdeniz Bağlantısının önemi artacaktır. Çin, 2009'dan bu yana kıtanın [en büyük ticaret ortağı](#) ve [kıtada Kuşak ve Yol Girişimi yoluyla ekonomik varlığını genişleten](#), Afrika ekonomilerinin ekonomik manzarasını ve küresel konumunu yeniden şekillendiren küresel bir aktör olarak karşımıza çıkıyor. Bu nedenle de [Çin'in Afrika'da büyük bir yenilenebilir enerji yatırımcısı](#) olarak oynadığı rol, bölgenin enerji jeopolitiğini büyük güç mücadelesi bağlamında katmanlı hale getiriyor. Çin firmaları Sahraaltı Afrika'da hidroelektrik enerjiye, Batı ve Güney Afrika'da güneş enerjisine, Kuzey Afrika'da rüzgâra ve Doğu Afrika'da gelişen jeotermal enerjiye önemli yatırımlar yapıyor. Yeşil enerji önceliğini iyi kullanan Çin, dünyanın en büyük güneş ve rüzgâr enerjisi üreticisi olma yolunda ilerliyor. Bu bağlamda, Fas'ın mega güneş enerji projesinin ileri etapları olan Nur 2 ve Nur 3, Çinli Shandong Electric Power Construction şirketi tarafından inşa edildi. Bu da Kuzey Afrika ülkelerinin küresel enerji dinamiklerinde daha kritik roller üstleneceğini işaret ediyor.

Değişimin Alanından Aktörlüğüne Doğru

Bölgenin jeopolitik dönüşümü aynı zamanda, Shannon O'Neil'in [Küreselleşme Efsanesi](#) adlı kitabında öne sürdüğüne benzer bir bölgeselleşme sürecini güçlendiriyor. Arap Ayaklanmaları sonrasında ortaya çıkan güvenlik ve göç sorunları, Kuzey Afrika ve Sahra ülkeleri arasında büyük oranda sınır güvenliği ve terörle mücadele alanlarda belirgin olmak üzere etkileşim ve iş birliğini yoğunlaştırmıştı. Önce COVID-19 pandemisi sonrasında bölgenin küresel tedarik zincirine eklenmesi fikri, ardından da bölgede enerji yatırımlarının yoğunlaşması, bölgesel bağlantısallığın arttırılmasına yönelik girişimleri de hızlandırıyor. Örneğin, altyapı ve ekonomik bağlantısallığını arttırmak için hem bölge ülkeleri hem de Afrika Kalkınma Bankası gibi bölgesel kuruluşların önemli [girişimleri](#) bulunuyor. Fas uzun yıllardır, Sahel ülkelerini mevcut [bölgesel ulaşım ve iletişim](#)

[ağlarına entegre etmeyi](#) hedefliyor. [Fas-Nijerya doğalgaz boru hattı projesi](#) bu girişimleri ivmelendirecek bir dönüm noktası olarak görülebilir. Son yıllarda diplomatik olarak odağını artan bir şekilde Sahel komşularına yoğunlaştıran Cezayir de komşu ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini arttırmak için Şubat 2020'de Cezayir Kalkınma Ajansı üzerinden yeni bir inisiyatif başlattı. [Cezayir ve Mali arasında ticaretin artması için](#) özellikle Mali'nin kuzeyinde çeşitli kalkınma ve altyapı projelerini finanse ediyor. Ayrıca, Cezayir de Fas gibi ulaşım ve altyapı üzerinden bölgesel bağlantısallığı arttırmaya öncelik veriyor. Bu girişimler arasında Nijer, Cezayir ve Nijerya Trans-Sahra Gaz Boru Hattı projesinin tekrar başlatılması için 2022'de imzalanan [Niamey Deklarasyonu](#) oldukça stratejik öneme sahip. Dahası, 2018 yılında [Moritanya ile ilk kara sınır kapısını](#) açan Cezayir, ilk olarak 1960'larda önerilen ve Cezayir, Çad, Mali, Nijer, Nijerya ve Tunus'u birbirine bağlamayı hedefleyen iddialı [Trans-Sahra otoyolunun inşasını tamamlamak üzere](#). Bu gelişmeye paralel olarak da, UNCTAD ve İslam Kalkınma Bankası, Afrika'nın Sahra Ötesi koridoru aracılığıyla ekonomik kalkınmayı ve bölgesel entegrasyonu desteklemek için bir [yol haritası](#) başlattı.

Bölgesel seviyede jeopolitik manzaradaki bu çok katmanlı dönüşümün bölgedeki güç dengeleri açısından da etkileri bulunuyor. Kuzey Afrika ve genel anlamıyla Afrika, kıta dışı büyük güçler rekabeti ile [orta güç aktivizminin bir sahası](#) olarak ele alınsa da, bölgenin dönüşümüyle birlikte kıtanın orta güçleri Fas, Cezayir ve Mısır'ın siyasi, askeri ve ekonomik kabiliyetleri güçlenmekte ve bu ülkelerin hem Afrika hem de Ortadoğu'daki orta güç aktivizmlerinde artış gözlenmektedir. Değişen enerji jeopolitiği, bölgedeki enerji tedarikçilerine, yeni keşfedilen mali esneklik ve kaynaklarla donanmış olarak, bölgesel siyasette daha fazla etki gösterme yetkisi veriyor. Örneğin Cezayir, küresel enerji fiyatlarında ani yükselişle birlikte, [daha aktif ve çok yönlü dış politikasını](#) destekleyebilmesine sağlayacak ciddi bir finansal güç elde etti. 2022'de, dokuz yıl aradan sonra ilk bütçe fazlasını veren Cezayir, elde ettiği bu yeni finansal esneklik ile Tunus'ta iktidara el koyan Kays Said'e kredi ve hibe sağlıyor ve bu finans desteği de Tunus'a AB ve IMF ile devam eden göç ve kredi görüşmelerinde manevra alanını genişletmesine yardımcı oluyor. Fas ise Afrika'daki bölgesel kuruluşlar ile ilişkilerini geliştirmeye öncelik veriyor. 2017 yılında Afrika Birliği'ne geri dönen ülke, ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) ve CEMAC (Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu) ile de ilişkilerini geliştirmek için [görüşmelere devam ediyor](#).

Dönüşen Bölgede Türkiye'yi Bekleyen Fırsatlar ve Zorluklar

Kuzey Afrika'nın enerji jeopolitiğindeki bu dönüşüm bölge ülkelerin, Afrika, Orta Doğu ve Akdeniz'i kapsayacak şekilde geniş jeopolitik ve ekonomik denklemleri de giderek daha fazla etkileyeceği bir geleceğe işaret ediyor. Bu dönüşümler ortaya çıktıkça, Türkiye de dahil olmak üzere kıta dışı orta büyüklükteki güçler için Kuzey Afrika ülkeleriyle ilişkilerinde hem ekonomik fırsatlar hem de siyasi zorluklar ortaya çıkacaktır. Türkiye de son yıllarda bölge ülkeleri ile ekonomi, siyasi ve [güvenlik alanlarında kayda değer ilişkiler](#) geliştirmiş durumda. Bu sürecin bölge ekonomilerini yapısal olarak dönüştürmesi potansiyeli, Türkiye'nin bölgede son yıllarda yoğunlaşan doğrudan yatırımlarını etkileyecektir.

Türkiye açısından, Kuzey Afrika'daki jeopolitik dönüşümün, hem daha geniş dış politika hedefleriyle ve uluslararası toplumda daha belirgin bir rol arayışıyla hem de Afrika ülkelerine yönelik politikalarıyla bağlantılı olacak şekilde kapsamlı bir analizi şarttır. Üstelik Kuzey Afrika ülkelerinin AB ve üye ülkelerle yoğunlaşan siyasi, ekonomik ve güvenlik bağları da Türkiye'nin dikkate alması gereken bir boyut olarak düşünülmelidir. Özellikle bölgenin enerji jeopolitiğini dönüştüren dinamiğin, artan AB ve üye ülkelerinin ilgisi ve angajmanı olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'nin Batı bloğu içindeki stratejik yönelimi ve diplomatik yörüngesini daha fazla zorlamayan stratejilere odaklanması yerinde olacaktır. Bu stratejilerin bölgede giderek artan Çin ile AB rekabetini de dikkate alması gerekiyor.

Ayrıca böylesi kapsamlı bir analizin, Kuzey Afrika'nın, Akdeniz'e ve Sahraaltına doğru genişleme eğilimi gösteren yeni bölgeselleşme dinamiğini de dikkate alması gerekiyor. Öncelikle Türkiye, Kuzey Afrika ülkelerinin mali kaynaklarının artmasının Akdeniz jeopolitiğini nasıl etkileyebileceğinin de farkında olmalıdır, zira bölgedeki ülkelerin artan dış politika aktivizmi ve bölge içi rekabetin tırmanma potansiyeli, dinamiklerin ustalıkla yönetimini gerektirmektedir. Dahası, siyasi açıdan, Batı Sahra meselesinde Türkiye'nin tarafsızlığını koruyup koruyamayacağı, Cezayir ile Fas arasındaki dengeyi nasıl sağlayacağı ya da [Mısır ile ilişkilerinde bölgesel rekabeti](#) nasıl dizginleyeceği daha da önemli hale

gelecektir. Benzer şekilde Türkiye'nin Libya'daki askeri varlığı ve verdiği güvenlik desteği, kısa vadede bölgesel güç rekabeti açısından kritik hale gelebilir. Bu nedenle de Kuzey Afrika ile Sahraaltı Afrika ülkeleri arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri etkileşimin artmasıyla, Türkiye'nin [bölgesel dinamiklerin getirdiği yeni gerilimleri ve bloklaşmaya](#) uygun politikalar üretmesini gerektirecektir.

Nebahat Tanrıverdi Yaşar

Tunus, Libya ve Mısır başta olmak üzere Kuzey Afrika ülkeleriyle ve Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri üzerine çalışmalar yapan Nebahat Tanrıverdi Yaşar, Berlin ve Ankara merkezli serbest bir araştırmacıdır. 2015 yılından itibaren bağımsız araştırmacı olarak çalışmalarına devam eden Tanrıverdi Yaşar, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nde (ORSAM) araştırmacı (2010-2015), Berlin'deki Alman

düşünce kuruluşu SWP'nin Uygulamalı Türkiye Araştırmaları Çalışmaları (CATS) Programında IPC-Stiftung Mercator misafir araştırmacı (2020-2021) ve CATS konuk araştırmacısı (2022-2023) olarak çok sayıda çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Bu yazıya atıf için: Nebahat Tanrıverdi Yaşar, "Kuzey Afrika'nın Değişen Enerji Jeopolitiği: Türkiye Açısından Yeni Dinamikler ve Riskler", Çevrimiçi Yayın, 25 Temmuz 2024, <https://www.uikpanorama.com/blog/2024/07/25/afrika-enerji-yasar/>

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UIK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.